

már most mennyeibül! Panaszok, fogadások, esengő kérések, félnék pihéggel szállnak azonnal szent oltára felé. A' még a' jámbor anyának hü örzése alatt serdülő gyermek is önkint pelypegi tisztetét színéhez gyenge szavával, ártatlan szívvel, 's a' pompás ünnepet ezzel még ragyogóbb, még szivemelőbb felségre segíti. Ime! az orgonaszó elnémúl; szerte kiterjed a' mély csendesség; 's a' frigy noha szembe nem ötlük, a' menny 's a' föld közt, a' jók' örömére, megújúl!

'S mind ezek érdeklés nélkül hagyják az embert, a' ki az érzéstül még el nem zárta egészen szívét? Gondolatit ne ragadgyák földi körökbül mennyei honnyoknak gyönyörű tájékiba? Buzgó lángra ne lobbantsák szentebb indulatit? Élled, gerjedez ő, 's örvendve repül oda szárnyas eszével, hol Seraph seregek köz Urunk' elejébe borúlván, hárfaik mellett örök énekeikkel imádgják.

Isteni szolgálat, mely a' mennybéli Atyának áldozatul mutatod be Fiát, mely szívreható, mely jámborságnevelő szolgálat vagy te! Közöttünk Istenség lebeg ilyenkor, valamerre tekintünk, a' ki magát a' bölcsék elől elrejti, de nyilván közli viszont a' jámbor szívvel. Ez érzeni tudgya 's arról hogy vele van, nem kíván próbacudákat.

A fordítás megjelent az Egyh. Ért. 1821. folyamában (Horváth id. dolgozatában) Versegly neve alatt, de Versegly kiadóinak figyelmét elkerülte s így nincs benn a gyűjteményben.

HORVÁTH KONSTANTIN.

A DEBRECENI GRAMMATIKA SZERZŐI.

A *Magyar grammatika*, melyet egy magyar társaság készített Debrecenben (mj. Béts, 1795.), a maga bévezetésében nem mondja meg, hogy kik voltak a készítő társaság tagjai, sőt annak az öt pályaműnek bírálóit sem nevezi meg, akik aztán az öt nyelvtudományi pályamunkából egy hatodikat írtak: a *Debreceni grammatikát*. Földi szerint az ő grammatikája is, mellyel 26 aranyat nyert, «beléolvasztódott.» (IK. 1918: 40.)

Kazinczy F. a *Magyar régiségek és ritkaságok* (I. k. Pest, 1808) utóírásában (XXX. XXXI. l.) azt mondja, hogy Domokos Lajos, Szikszay György és Benedek Mihály voltak a grammatika dolgozói. Irodalomtörténeti kézikönyveinkben aztán állandóan e három férfiú szerepelt szerzők gyanánt s a köztudatba is így ment át. Váczy János (IK. I. [1891]: 267.) a grammatika *főszerkesztői*, a debreceni areopag főtagjai közé számítja még negyedikül a Kazinczytól megnevezett három férfiún kívül Hunyadi Szabó Ferencet, az 1795-ben Sárospatakon elhunyt debreceni szuperintendenst is, minden okadatolás, megjegyzés nélkül. Szily Kálmán is e négy férfiút említi az öt pályamunka bírálóiul. (*Földi János magyar grammatikája*. Közzéteszi Gulyás

Károly. Bpest, 1912. Előszó.) Váczy és Szily eljárásának helyességét igazolja az, hogy Földi János a debr. grammatikára tett észrevételeiben (Kézirat a Nemz. Múz.-ban Oct. Hung. 344.) *quadrumviratus*ról beszél, de a bírálókat, akik egyszersmind a grammatika szerzőit, nem nevezi meg. (Lásd Mixich: *A debr. gr. bírálóí.* EPhK. 1905: 184. V. ö. Mixich *Földi J. költeményei.* Bp. 1910: 77.)

Annak bizonyítására, hogy a debr. grammatikának nemcsak három dolgozója volt, mint Kazinczy írja, s nem is négy főszerkesztője, mint Váczy mondja (Földi is négy bírálóról beszél), hanem több: legyen szabad itt bemutatnom azt a fekete tintás, kéziratos följegyzést, amelyet a sárospataki ref. főiskolai könyvtárban őrzött debreceni grammatika három példánya közül a «KK. 397.» jelzéssel ellátott, egykorú félbörkötésű példány második előzéklevelének b. lapján találtam. E becses följegyzés így szól:

«NB. *Ezen Magyar Grammatikát készítették a Debreceni Reformatus Praedikátorok és Professorok, tudniüklik.*

Tiszt. HUNYADI FERENCZ --- Superintendens

BENEDEK MIHÁLY }
GÁL ANDRÁS } Praedikátorok.

Tiszt. SZILÁGYI GÁBOR }
KOCSI ISTVÁN } Professorok.

és még DOMOKOS LAJOS s
SZIKSZAY GYÖRGY

Lásd Kazinczy Magyar régiségek utóítrás az Előljáró beszédhez. XXX. XXXI. lap.»

E följegyzés szerint, mely 1808 utáni, mert Kazinczy id. műve ekkor jelent meg, íme az eddig említett három, illetőleg négy férfin kívül még három olyan is részt vett a debreceni magyar gr. írásában, illetőleg szerkesztésében, akikről eddig, mint munkatársakról, az irodalomtörténeti kutatás mit sem tudott, t. i. *Gál András* lelkész, *Szilágyi Gábor* és *Kocsi István* professzorok. A *Magyar grammatikát* készítő magyar társaság tehát, följegyzésünk szerint, hét tagból állott.

Érdekes, hogy a följegyzés írója, aki szerintem valamely debreceni kollegiumbeli férfiú volt, Kazinczy munkájára, mint forrásra hivatkozik, pedig ott, mint fentebb láttuk, csak Domokos, Szikszay és Benedek vannak említve. Szerintem a följegyző hiteles adatokat jegyzett föl; kiegészítette s teljessé tette Kazinczy névsorát, amelyet hiányosnak talált s amelyre éppen azért utal is följegyzése végén. Ha az ő tudomása megegyezett volna a Kazinczyéval, bizonyára hallgatott volna, helyesnek, a valóságot feltűntetőnek tartva azt. De mert az ő értesülése, tudomása szerint nemcsak három, hanem hét férfiú fáradozott ama grammatika elkészítése körül: lelkiismeretbeli kötelességének tartotta azt az utókor számára megörökíteni.

Hogy a debr. gr. eme sárospataki példánya azelőtt, mielőtt a főiskola könyvtárába került volna, kié volt, azt ma már nem lehet hitelesen megállapítani, mert egykori tulajdonosának neve ama lapon, melyen a fenti följegyzés olvasható, ki van vakarva s a könyvtár pecsétje van odatűve.

A kéziratos följegyzés írója megbízható, hiteles adatot őrzött meg. Én ugyanis egészen természetesnek és könnyen érthetőnek tartom, ha a nem szigorúan szakemberek (Domokos főbíró, követ; Benedek, Szikszay, Hunyadi lelkészek — Váczy dilettánsoknak nevezi őket) a grammatika elkészítésében való részvételre fölkérték a kollégiumbeli, magyar nyelvet és irodalmat tanító professzorokat: Szilágyit, akivel Csokonainak ama bizonyos összeütközése volt a nagyerdőn, és Kocsi Sebestyén Istvánt is. Az előbbi 1790—1807., az utóbbi 1792—1803. működött a kollégiumban.

HARSÁNYI ISTVÁN.

CSOKONAI SZÍNDARABJAINAK ELŐADÁSA.

Csokonainak négy vitás korú eredeti színdarabja van: *Tempefői* (1793), *Gerson du Malheureux* (1795), a *Pofók vagy Cultura* és a *Karnyóné* (1799). Csokonainak a pesti színigazgatókhoz vagy kiadókhöz írt ötödik levele szerint 1793. május 10-én készen volt (inkább: tervben volt) 16 komédiája. 1794-ben nov. 7-én előfizetést hirdet műveire; köztük a *Tempefői* három társával 1795. tavaszán meg is fog jelenni. De a kiadásunk II. kötetének 614. lapján közölt feljegyzés még kipótlandónak jelzi. A többi 15 darab legnagyobb részét fordításai tehetik. Bayer szerint elküldhette a 16 darabot, mert a Mérey-féle lajstrom 1796-ból említi Csokonai műveit. Azonban az előkerült műveknek vagy befejezetlensége, vagy kezdetleges szövege arra enged következtetni, hogy nem küldte el azokat. Schediushoz 1795-ben írt levelében azt írja, hogy műveinek második kötete drámáinak kötete lesz, mely csaknem teljesen készen van.

Költőnk sok tekintetben megelőzte Kisfaludy Károlyt, de maga sem volt elődök nélkül. Alakjai közül többnek felismerjük mintaképét az iskolai drámákban. Pl. Pállya *Ravaszly és Szerencsés* c. darabjában Csörgő elődje Kardos nyugvó hadnagynak, Déakius iskolamester Porházinak. A *Meggyógyított pazarlóban* Pazarlay megelőzi a *Cultura* Szászlakiját. Amabban Lajos francia szolga, itt Conrád adja az előkelőt. Amott Magyarai, itt Tisztes védi a magyart. Olykor még a kifejezések is hasonlóak. Pazarlaynak pl. olyan nehezen esik Magyarországból mulatni, mintha valami sötét barlangba vagy valami kegyetlen bűdös tömlőbe rekesztetett volna. Szászlaki meg így szól: «Megújulásomra van, ha valami jó izlésű kertben találhatom magamat ebbe a falusi és műveletlen Magyarországból». A *Meggy. pazarlóban* ilyen olvasható: coki a házból, kutyától került gazember! *Tempefői*ben: eb ellette németje.) Az 1765-i pálos közzjátékban már szerepel egy kántor, a Porházi elődje. A *Zsugoriban* Kösmög, Búczkó, Jósa, a Kuruzs és Szuszmir halvány elődje. A *Kiki a maga háza előtt seperjen* Tsipkevitsé tótosan beszél, mint a *Karnyóné* Lázárja rácosan. E korban tehát sok jellegzetes alak élt s közülük állította Csokonai színpadra a magyar parasztot, a latinos beszédű papot, a külföldieskedő mágnást, a vidéki földbirtokost, gazdatisztet, boltoslegényt, a kályhafűtő cigányt, a zsidót. Hálás közönség nézte végig e darabok előadását.